

8.9.2011

Dnro 3229/2/11

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

KOTIETSINNÄN JA TAKAVARIKON SAATTAMINEN KÄRÄJÄOIKEUDEN ARVIOITAVAKSI

LÄHTÖKOHDAT

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) antoi helmikuussa 2011 kaksi Suomelle langettavaa kotietsintää koskevaa ratkaisua (Harju v. Suomi 15.2.2011 ja Heino v. Suomi 15.2.2011). Mo-lemmissa ratkaisuissa katsottiin rikotun Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa, koska lainsäädäntömme ei sisältänyt riittäviä oikeusturvakeinoja joko ennen kotietsintää tai sen jäl-keen.

Nämä ratkaisut annettiin eduskunnan käsitellessä hallituksen esitystä pakkokeinolain koko-naisuudistukseksi (HE 222/2010 vp). Tuossa hallituksen esityksessä ei ollut esitetty uusia oi-keusturvakeinoja tavallisiin kotietsintöihin. EIT:n ratkaisujen jälkeen oikeusministeriö toimitti perustuslakivaliokunnalle säännösehdotuksen kotietsinnän saattamisesta tuomioistuimen tut-kittavaksi. Tuon ehdotuksen mukaan kotietsinnän kohteena ollut voisi saattaa kotietsinnän laillisuuden jälkikäteen tuomioistuimen arvioitavaksi. Perustuslakivaliokunta totesi lausunnos-saan, että sen käsityksen mukaan ehdotus täytti tuolloin Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön asettamat vähimmäisvaatimukset. Lakiehdotuksen täydentäminen ehdotetulla tavalla di valiokunnan mukaan edellytyksenä la-kiehdotuksen säätämiseksi tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (PeVL 66/2010 vp).

Eduskunta päätyikin tämän mukaisesti säätämään kotietsinnälle jälkikäteisen tuomioistuin-kontrollin. Tämä uusi pakkokeinolain 5 luvun 7a § (871/2011) kuuluu seuraavasti:

Sen vaatimuksesta, jonka luona kotietsintä on toimitettu, tuomioistuimen on todettava, ovatko kotietsinnän toimittamisen edellytykset olleet olemassa taikka onko kotietsinnässä menetelty 4 tai 5 §:n edellyttämällä tavalla. Vaatimus on tehtävä 30 päivän kuluessa ko-tietsinnän toimittamisesta tai siitä myöhemmästä ajankohdasta, jolloin vaatimuksen esittä-jä on saanut tiedon etsinnän toimittamisesta.

Kotietsintää koskevan vaatimuksen käsittelemisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelemisestä 1 luvun 9 ja 12 §:ssä säädetään. Vaatimuksen esittäjälle ja pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Tässä pykälässä tarkoitettua asiaa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa.

Tätä säännöstä sovelletaan sen voimaan tulosäännöksen mukaan vain kotietsintöihin, jotka on toimitettu lainmuutoksen tultua voimaan.

Uusi pakkokeinolaki (806/2011) tulee voimaan 1.1.2014. Kuitenkin kotietsinnän tuomioistuin-kontrolli haluttiin saada voimaan mahdollisimman pian. Pakkokeinolain 5 luvun 7a § tulikin

voimaan jo 1.8.2011. Kotietsinnän laillisuuden saattaminen tuomioistuimen arvioitavaksi on siis nyt mahdollista.

Takavarikon osalta pakkokeinolaissa on sen säätämisestä eli 1980-luvulta lähtien ollut mahdollisuus saattaa takavarikon pysyvyys tuomioistuimen ratkaistavaksi. Pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaan

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko takavarikko pidettävä voimassa. Vaatimus, joka on tehty tuomioistuimelle ennen kuin se on ryhtynyt käsittelemään syytettä, on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Sen käsittelystä on soveltuvin kohdin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelystä on 1 luvun 9 ja 12 §:ssä säädetty. Tuomioistuimen on varattava niille, joita asia koskee, tilaisuus tulla kuulluksi, mutta kenenkään poissaolo ei estä asian ratkaisemista.

OIKEUSTURVAN ON OLTAVA TODELLISTA

Pakkokeinoja käyttäessään viranomaiset puuttuvat toimenpiteiden kohteena olevien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin. Näitä oikeuksia rajoitettaessa on tärkeää huolehtia riittävästä oikeusturvajärjestelystä. Tätä on korostanut muun muassa perustuslakivaliokunta (esim. PeVM 25/1994 vp). Mahdollisuus saattaa viranomaisten menettely pakkokeinoasioissa tuomioistuimen arvioitavaksi on tärkeä osa pakkokeinojen kohteiden oikeusturvaa. Kotietsinnän osalta tätä osoittavat jo edellä mainitut Suomelle langettavat ratkaisut.

Oikeusturvan kannalta ei ole riittävää se, että asiasta on säädetty. Se on oikeusturvaa vasta paperilla. Lisäksi on huolehdittava myös oikeusturvan käytännön toteutumisesta. Ei ole realistista olettaa, että kaikki tuntisivat pakkokeinolain ja varsinkin uuden mahdollisuuden saattaa kotietsintä tuomioistuimen tutkittavaksi. Kun lainsäätäjä on tällaisen oikeuden katsonut aiheelliseksi säätää, niin on varmasti tarkoitus, että sitä saisivat käyttää kaikki, jotka pitävät sitä aiheellisena eivätkä vain pakkokeinolain tuntevat henkilöt. Se, että pakkokeinojen kohteeksi joutuville henkilöille nimenomaisesti annetaan tieto heidän oikeuksistaan, on perusoikeusmyönteistä viranomaistoimintaa. Tähän viranomaisia velvoittaa jo perustuslain 22 §, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Myös EIT on ratkaisuihmissaan toistuvasti korostanut, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamien oikeuksien suojaksi säädettyjen oikeussuojakeinojen tulee olla käytännössä tehokkaita eikä vain teoreettisia. Ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka tuon sopimuksen mukaisia oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä. EIT on kiinnittänyt huomiota muun muassa keinon käytännön toteutumismahdollisuuksiin.

Todettakoon, että EIT ottaa asian käsiteltäväkseen vasta kun asiassa on turvauduttu kaikkiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin. Tämä tarkoittaa yksinkertaistettuna, että säännönmukaiset muutoksenhakutiet on käytävä loppuun. Vielä ei ole oikeuskäytäntöä siitä, miten EIT suhtautuu pakkokeinolain 5 luvun 7a §:ään. Joka tapauksessa kantelu oikeusasiamiehelle - esimerkiksi kotietsinnästä tai takavarikosta - ei pääsääntöisesti ole sellainen oikeuskeino, johon turvautumalla voitaisiin sivuuttaa normaali tuomioistuintie (tästä ks. Pellonpää: Euroopan ihmisoikeussopimus s. 124). Myös tässä mielessä kotietsinnän saattaminen tuomioistuimeen on ensisijainen oikeusturvakeino verrattuna kanteluun oikeusasiamiehelle. Oikeusasiamies ei lähtökohtaisesti tutki asiaa, jonka voi saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi.

TUOMIOISTUINMAHDOLLISUUDESTA ON ILMOITETTAVA

Uuden pakkokeinolain 5 luvun 7a §:n osalta edellä todettu mielestäni edellyttää sitä, että esitutkintaviranomainen kussakin tapauksessa erikseen selvästi ilmoittaa mahdollisuudesta saattaa kotietsinnän laillisuus tuomioistuimen arvioitavaksi. Ilmoittamisen tärkeyttä korostaa tuossa pykälässä säädetty varsin lyhyt määräaika. Ilmoittaminen olisi nähdäkseni helppo toteuttaa joko kotietsinnän yhteydessä tai kun kotietsinnästä pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentin mukaisesti jälkikäteen ilmoitetaan. Kirjallinen ilmoitus on perusteltu menettelyn selvyyden ja todistettavuuden kannalta ja se tulisi antaa pakkokeinon kohteen ymmärtämällä kielellä.

Sama koskee takavarikkoa. Pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaisesta mahdollisuudesta saattaa takavarikon voimassaolo tuomioistuimen harkittavaksi tulisi vastaavasti aina ilmoittaa kirjallisesti. Tämä olisi luonnollista tehdä esimerkiksi silloin, kun takavarikosta pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n mukaisesti annetaan todistus - käytännössä takavarikkopöytäkirjan jäljennös - sille, jonka hallussa esine on ollut.

Itse asiassa sinänsä jo vahvistetun, mutta vasta 1.1.2014 voimaantulevan uuden pakkokeinolain (806/2011) 7 luvun 12 §:n mukaan takavarikkopöytäkirjassa on ilmoitettava oikeudesta saattaa takavarikko tuomioistuimen tutkittavaksi. Mielestäni ei ole hyvää syytä, miksei näin meneteltäisi jo nyt.

Käsitykseni mukaan ilmoitusvelvollisuuden toteuttaminen on ensi vaiheessa hoidettavissa viranomaisten sisäisellä ohjeistuksella. Ilmoitusmenettely olisi syytä järjestää keskitetysti valtakunnallisesti esimerkiksi laatimalla erityinen ilmoituslomake.

Olisi kuitenkin perusteltua, että jatkossa ilmoitusvelvollisuudesta säädettäisiin lailla myös kotietsinnän osalta. Mahdollisuus viedä kotietsinnän laillisuus tuomioistuimeen toteutettiin vasta uuden pakkokeinolain eduskuntakäsittelyssä, eikä uudistuksen kaikkien yksityiskohtien arvioinnille jäänyt tuolloin riittävästi aikaa. Totean myös, että uuden pakkokeinolain mukaan olisi kyllä ilmoitettava oikeudesta saada kotietsintäpöytäkirjan jäljennös ja kotietsintäpöytäkirjan jäljennös (ks. pakkokeinolaki (806/2011) 8 luku 5 § 2 ja 6 § 1). Tähänkin nähden on vaikea nähdä perusteluja sille, ettei mahdollisuudesta saattaa asia tuomioistuimen arvioitavaksi tarvitsisi ilmoittaa.

TOIMENPITEET

Saatan edellä esittämäni käsitykset ensinnäkin esitutkintaa toimittavien viranomaisten tietoon. Tässä tarkoituksessa ja ohjeistuksen laatimisen arvioimiseksi lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Poliisihallitukselle, Tullihallitukselle, Rajavartiolaitoksen esikunnalle ja Pääesikunnalle. Pyydän niitä saattamaan tämän päätökseni alaistensa esitutkintaa toimittavien yksiköiden tietoon.

Lähetän jäljennöksen päätöksestäni oikeusministeriölle pakkokeinolain muutostarpeen arvioimiseksi.

Pyydän vastaanottajia ilmoittamaan mahdollisista toimenpiteistä 15.1.2012 mennessä.

Lisäksi tulen seuraamaan pakkokeinolain 5 luvun 7a §:n soveltamiskäytäntöä. Tässä tarkoituksessa tulen pyytämään kärjäoikeuksilta kaikki tuon säännöksen tarkoittamat ratkaisut kuultavalta vuodelta ja ensi vuoden ensimmäiseltä vuosineljännekseltä.